

הרב יהודה הלוי עמיחי

ירקות מגוש קטיף בשמיטה

ראשי פרקים:

הצגת הבעיה

- א. מעמדו ההלכתי של גוש קטיף
- ב. המעמד ההלכתי של גבולות עולי מצרים
- ג. קדושת שביעית בגידולי חממה
- ד. היתר מכירה
- ה. קדושת שביעית לחומרא
- ו. סיכום

הצגת הבעיה

גוש קטיף מגדלים מספר ירקות (כגון; עגבניה, מלפפון, פלפל, פלפל חריף וכו') בחממות ללא משטח מנתק, אבל עושים שם היתר מכירה. נתבונן במעמדם ההלכתי של גידולים אלו.

א. מעמדו ההלכתי של גוש קטיף

גוש קטיף ממוקם דרומית מערבית לאשקלון ועזה וצפונית מזרחית לואדי אל עריש לאורך חוף הים.

גבולות הארץ לעניין המצוות התלויות בארץ מחולקים לשתי חטיבות, האחת גבולות עולי מצרים (כבוש וחלוקה על ידי יהושע בן נון), והשניה גבולות עולי בבל (התיישבות בתקופת עזרא ונחמיה).

אשקלון מובאת במשנה¹ כגבול הדרומי של עולי בבל, ולמרות שהיא הוזכרה² כעיר בארץ ישראל, עלינו להסביר שאשקלון כלולה בגבולות עולי מצרים ולא בגבולות של עולי בבל, שהרי כיבוש עולי מצרים³ נמשך עד "נחל

1. גיטין (ב ע"א).

2. יהושע (יג, ג), שופטים (א, יח).

3. במדבר (לד, א-טו).

מצרים", ואילו בגבולות עולי בבל⁴ מופיעה אשקלון כעיר הגבול. על כן נראה⁵ שלגוש קטיף יש מעמד הלכתי של גבול עולי מצרים.

ב. המעמד ההלכתי של גבולות עולי מצרים

המשנה⁶ אומרת שבגבולות עולי מצרים "נאכל ולא נעבד", והסבירו המפרשים שאין בירקות שגדלו בגבולות עולי מצרים איסור ספיחין, אלא שנחלקו האם יש בגידולים אלו קדושת שביעית, כאשר דעת הר"ש וסייעתו⁷ היא שאין קדושת שביעית; ואילו מדברי הרמב"ם⁸ נראה שיש קדושת שביעית בגידולי גבולות עולי מצרים. למרות שיש המפרשים⁹ אף בדעת הרמב"ם שאין קדושת שביעית בגידולי עולי מצרים.

ג. קדושת שביעית בגידולי חממה

הגידולים בגוש קטיף הם בחממה, ולכן יש מקום לדונם כגידולי בית. הירושלמי¹⁰ הסתפק האם מלאכות אסורות בשביעית בבית. להלכה נחלקו האחרונים האם בשביעית בזמן הזה, שאיסורה מדרבנן — יש מקום להקל במקום הפסד¹¹ ואין איסורי שביעית חלים בבית או שמא מכיוון ששביעית עיקרה מהתורה — אין להקל¹².

4. תוספתא (שביעית פ"ד).
5. כן כתבו ר"ת, רמב"ן, ריטב"א (גיטין ב ע"א), כפתור ופרח (פי"א), רדב"ז (ח"ד סי' אלף קה), המהרי"ט (ח"א סי' מז), כנה"ג (אבה"ע סי' עד אות כ), מלבושי יו"ט (ח"ב חובת הקרקע סי' יז), ריעב"ץ (מור וקציעה או"ח סי' שו), ישועות מלכו (יו"ד סי' סו), תוה"א (ח"ב פ"ב אות מה), משיב מלחמה (ח"ב שער טו סי' קנב), הגר"י אריאל (עולה מן המדבר עמ' 39, באהלה של תורה ח"ג עמ' 14-12), ועיין עוד במשנת יוסף בפירוש (פ"ו מ"א) ובמה שחזר בו ממש"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"א סי' מז).
6. שביעית (פ"ו מ"א).
7. רש"ס (פ"ו ה"א ד"ה נאכל), מהרי"ט (ח"א סי' מז), וכך כתבו בדעת הר"ש (פ"ו מ"א) בעל פאת השלחן (סי' כג ס"ק כה), תוה"א (ח"ב פ"ב אות טל), משנת ר"ב (פ"ו מ"א), ספר השמיטה (עמ' מז הערה 1) ומעדנ"א (סי' ח אות ה). גר"א (שנו"א שביעית פ"ו מ"א), עיין שבת הארץ (פ"ד הכ"ו הערה 18).
8. פיה"מ (הנדפס פ"ו מ"א, וע"ע מהדורת קאפח) על פי המל"מ, פאת השלחן (סי' כג ס"ק לא), בית רידב"ז (סי' ד סעי' י בהג"ה), חזו"א (סי' ג ס"ק כא ד"ה אבל). וכן פסקו בשו"ת מהרי"ט"ץ (החדשות סי' קעו ד"ה אמנם), נבחר מכסף (סי' כג). עיין שבת הארץ (פ"ד הכ"ו הערה 10).
9. משנת יעבץ (פ"ד הכ"ו עמ' נג), חדושים ובאורים (שביעית סי' א ס"ק ב ד"ה בדעת).
10. ערלה פ"א ה"ד.
11. פאת השלחן (סי' כ ס"ק נב), ערוה"ש (סי' טז סעי' א), פסקים וכתבים (ח"ג סי' מז אות ג).
12. חזו"א (שביעית סי' כב ס"ק א).

השאלה העומדת בפנינו היא האם היבול קדוש או לא. ונראה בפשטות שאם בית מותר בעבודה – אין הקדושה חלה בגידולים שבו, שכן כיצד יתכן שיתירו לעבוד בדבר שהפירות יהיו קדושים בקדושת שביעית¹³? אולם שאלה זו איננה מכרעת שהרי מצאנו כעין זאת לעניין שביעית באדמת הפקר, שישנן דעות¹⁴ שאמנם אין איסור עבודה במקומות אלו אולם קדושת שביעית חלה. וכמו כן לעניין גדולי הקדש יש מקום לומר שאין איסור עבודה אולם הגידולים עצמם קדושים בקדושת שביעית. ואכן ישנה דעה¹⁵ שבבית אין איסור עבודה אבל ק"ש חלה על הגידולים. אמנם נראה שסברא זו אפשרית אם נסביר¹⁶ שהספק של הירושלמי בבית הוא רק לעניין לא תעשה, אבל עשה של "ושבתה הארץ" חל בכל מקרה; אבל אם נסביר שהעשה של "ושבתה הארץ" חל רק במקום שאין לא תעשה, והספק של הירושלמי היה על כל דיני שביעית, אזי לשיטות המקילות¹⁷ בבית בשביעית אין קדושת שביעית בגידולי חממה.

ד. היתר מכירה

הגידולים בגוש קטיף הם בשטח עולי מצרים, ולכן נראה שיש מקום להקל שם בהיתר מכירה, שהרי יש דעה¹⁸ שאין איסור נתינת חניה לנכרי בגבולות עו"מ, מכיוון שקדושה ראשונה לא קדשה לעת"ל. אמנם יש מקום להקשות¹⁹ על כך שאיסור נתינת חנייה בארץ אינו נובע מדיני הקדושה אלא אסור לנו להניח נכרים בארצנו בכל עניין, ולכן אפילו אם קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא – מ"מ זהו חלק מארץ ישראל ויש איסור נתינת חנייה. לכן נראה שאין להקל בגוש קטיף באיסור לא תחונם.

מאיך במקומות אלו כל החקלאים הרי הם מיישבים את הארץ והאויבים קמים עלינו לכלותינו, והסיבות שהתירו הגר"י אלחנן, הגר"ש מוהליבר והגר"י מקוטנא זצ"ל וכל האחרונים שסמכו ידיהם על היתר המכירה, שהיו רוב מניין ובניין בין פוסקי הדור, קיימות גם במציאות זו של גוש קטיף, נראה שכולם

13. תורת הארץ (פ"י אות כה).

14. כלכלת שביעית (עמ' תנא), מזמרת הארץ (אות סז), הגרמ"צ נריה זצ"ל (ענבי פתחיה עמ' 47), ועיין עוד בשאלה זו בשבת הארץ (פ"א ה"ג אות ה).

15. כרם ציון (פ"ג גידולי ציון אות ו), הגר"י אריאל שליט"א (התורה והארץ ח"א עמ' 173).

16. שבת הארץ (קונ"א סי' ג) תורת הארץ (פ"ו אות יח-כה), הגרמ"צ עוזיאל זצ"ל (פסקים וכתבים סי' מז אות ה).

17. פאת השלחן (סי' כ ס"ק נב), ערוה"ש (סי' טז סעי' א), פסקים וכתבים (ח"ג סי' מז אות ג).

18. מנח"ח (סוף מצווה צד), וכן במהר"ם גלנטי (סי' נז).

19. שמן המור (סי' ד), חזו"א (שביעית סי' כד ס"ק א), שו"ת משנת יוסף (ח"א סי' מח), עולה מן המדבר (עמ' 42).

יסכימו שהיתר המכירה תקף בגוש קטיף. יתר על כן מכיוון שהמגדלים הם יהודים יראי שמים א"כ היתר המכירה הנעשה על ידם אינו חלילה הערמה בלבד, אלא רצונם לקיים מצוות בוראם "ושבתה הארץ שבת לד'", לכן הם מתכוונים למכירה אמיתית כדי להינצל מאיסורי תורה.

ה. קדושת שביעית לחומרא

מִן הַרְבֵּי קוֹק זַצ"ל לאחר היתר מכירה היה נוהג להחמיר ולנהוג קדושת שביעית בפירות, לרווחה דמילתא, (מבחינה דינית כל המכור לנכרי הרי הוא כשל הנכרי עצמו ואין צורך לנהוג בו קדושת שביעית²⁰), וכדי להתיר את פעולת השווק והמסחר ודמי שביעית היה עושה אוצר ב"ד²¹ וכן נהגה הרבנות הראשית לאחר הקמת המדינה²² — נשאלת השאלה האם יש מקום להדר בכך גם בגוש קטיף?

נראה שבגוש קטיף שיש לגביו ספק האם יש קדושת שביעית בגידולים, שהרי המקום הוא חלק מגבולות עולי מצרים, וכן ספק מצד הגידול בבית, ובנוסף להיתר המכירה (שיש בו הרבה פחות חששות וערעורים) — אין צורך לנהוג קדושת שביעית.

אולם אם יאמר אדם ברצוני לחוש לכל הדעות והחומרות, "דכל מה שאפשר לאהדורי בתר תקנתא — טפי עדיף" וברצוני להדר אפילו בדבר המותר, כי אז יעשה את הקטיף בשליחות ב"ד והתשלום יהא בעבור הטרחה, עבודת הקטיף והשימוש בצידו שברשותו. המוכרים מצדם, אינם צריכים לשנות מדרך המסחר הרגילה, שהרי מעיקר הדין אין קדושה בפירות אלו, ויכולים למכור אותם כרגיל. הקונה הרוצה להחמיר על עצמו יחמיר, אולם לא מעיקר הדין.

ו. סיכום

- א. ירקות שנזרעו בגוש קטיף בחממות ועשו בקרקעות היתר מכירה — אין בהם איסור ספיחין ולא קדושת שביעית.
- ב. הרוצה לקדש עצמו במותר לו ינהג בפירות אלו קדושת שביעית.
- ג. המוכרים יכולים למכור סחורה זו בדרך הרגילה.

20. כפי מנהג הבי" (כס"מ פ"ד הכ"ט, אבקת רוכל סי' כד) שאין קדושת שביעית בשל נכרי, וכן הכריעו שבת הארץ (פ"ד הכ"ט אות ו), מעדני ארץ (סי' ב ד"ה הנה), הגר"ש ישראלי (ארץ חמדה נוספות שער ה אות ב) ועיין בשבת הארץ (פ"ד הכ"ט) ומדריך לצרכן (פ"א ה"ד).

21. אגרות הראי"ה (ח"א סי' שו, שי, שיב, שיח, משפט כהן סי' סז, עה, עו, פו, פז).

22. בצאת השנה (עמ' נו סי' ב סעי' ד, עמ' סז) ועיין עוד מדריך שמיטה לצרכן (פ"א סעי' ד הערה 18).